

Л. М. Коваль,
к. е. н., доцент, Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут

ДЖЕРЕЛА І НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ

L. Koval,
PhD, Associate Professor, Khmelnytsky Cooperative Trade and Economic Institute

SOURCES AND WAYS OF IMPLEMENTATION OF THE INVESTMENT POLICY IN AGRICULTURE IN UKRAINE

Проаналізовано стан та тенденції розвитку інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки України. Здійснено оцінку ефективності інвестиційних процесів за обсягом та структурою. Виявлено невідповідність інвестиційних надходжень потребам реального сектора та визначено проблеми розширення бази інвестування з різних джерел. Окреслено можливі шляхи підвищення інвестиційної активності на перспективу.

The state and trends of investment in the agricultural sector of Ukraine. The estimation of efficiency of investment processes in scope and structure. Inconsistency investment income needs of the real sector and identifies problems broadening the base of investment from various sources. Outlined possible ways to expand investment activities in the future.

Ключові слова: інвестиції, аграрний сектор, інвестиційний клімат, джерела фінансування інвестицій, інвестиційна політика держави.

Key words: investment, agriculture, investment climate, funding, investment policy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Високі потенційні можливості для досягнення конкурентної переваги Україні у сучасному глобалізованому суспільстві створює аграрний сектор. Завдяки своїй потужній земельно-ресурсній базі цей сектор може стати локомотивом економічного розвитку держави, дати імпульс інвестиційному та соціальному піднесенню. Можливості України посилюються на фоні загального зростання чисельності жителів планети при одночасному скороченні придатних для обробітку земельних площ. Так, якщо у 1990 р. чисельність населення світу становила 5,26 млрд осіб, то в 2009 р. — 6,6 млрд, а до 2050 р. очікується, що ця цифра сягне 9,3 млрд. Водночас, через погіршення навколишнього середовища, стрімкий розвиток промисловості і ринку нерухомості у світі втрачається 24,5—29,5 млн га сільськогосподарських угідь [1, с. 5]. Вже зараз проблема голоду турбує світ — за даними ООН, від хронічного недоїдання страждає 1,2 млрд людей [2], тобто майже п'ята частина населення планети. Фахівці FAO встановили, що для забезпечення нормальної життєдіяльності впродовж наступних тридцяти років людству необхідно буде збільшити виробництво продовольства на 70%. Але потенціал для цього, на їхню думку, має лише три країни, і одна з них — Україна. Проте держава не використовує своїх можливостей і поступово перетворюється на імпортозалежну державу.

Світовий досвід засвідчив, що стійке економічне зростання за умов глобальної конкуренції можливо забезпечити лише на інноваційній основі, шляхом застосування ресурсоощадних засобів виробництва та про-

гресивної технології. Проте сьогодні в сільському господарстві України зосереджено менше 2% основних засобів, а їх частка постійно знижується. Рівень забезпеченості галузі технікою для проведення польових робіт становить 48—66%, 80% якої — застаріла і потребує негайної заміни [3]. Через технічні негаразди близько 25% техніки не використовується [4, с. 101]. Розв'язання зазначених проблем має стати пріоритетним завданням держави в аграрній сфері. Виняткове значення для розширення аграрного виробництва набуває проблема інвестиційного забезпечення сільського господарства з усіх можливих джерел.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Завдяки своїй актуальності, питання залучення та використання інвестицій в аграрній сфері перебувають у центрі уваги багатьох українських практиків та науковців. Теоретичні та практичні його аспекти розкрито у працях П. Гайдуцького, В. Гейця, М. Дем'яненка, В. Завгороднього, П. Саблука, В. Юрчишина та інших. Віддаючи належне доробкам зазначених учених, зазначимо, що питання стабілізації ситуації в інвестиційному процесі аграрного сектору економіки, особливо залучення інвесторів в інвестиційну діяльність та ефективного використання залучених коштів, досліджені недостатньо. На сьогодні немає єдиної позиції щодо практичної й теоретичної обґрунтованості проблеми та ролі у цьому процесі держави. Зазначене формує актуальність теми дослідження, визначає його зміст та мету.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є вивчення й аналіз сучасних проблем інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки, визначення можливих джерел розширення інвестиційної активності у перспективі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Вихід сільського господарства з кризи залежить від реалізації комплексу заходів інноваційно-інвестиційного характеру, що забезпечать його динамічний розвиток і вихід на передовий рівень технологій та якості продукції. Проте сільське господарство України, незважаючи на свою пріоритетність та могутній потенціал, не надто приваблює інвестора — частка інвестицій в основний капітал галузі не перевищує 7,5% загального обсягу інвестування вітчизняної економіки і становить 20,1 млрд грн. [5]. Цих коштів не вистачає не те щоб на модернізацію техніко-технологічної бази виробництва, але й навіть на кількісно-якісне оновлення машинно-тракторного парку агропідприємств. Учені підраховали, що для повноцінного відтворення матеріально-технічної бази аграрного сектора необхідно залучити 300 млрд грн. [6, с. 79]. При цьому вважаємо, що основну увагу необхідно зосередити на сфері тваринництва, яка в Україні занепадає, що змушує її вдаватися до зовнішніх закупівель. У той же час статистичні дані свідчать, що головна увага інвесторів зосереджена на рослинництві, питома вага якого в загальному обсязі інвестиційних надходжень аграрної сфери сягає 72% [7, с. 19]. Неefективною є й відтворювальна структура інвестицій, яка на 80% складається з інвестицій на технічне переоснащення і реконструкцію діючих підприємств, будівель та споруд, тоді як на нове будівництво і розширення підприємств коштів майже не витрачається. Незначною є сума вкладень на придбання довгострокових біологічних активів — продуктивної худоби та багаторічних насаджень, від стану і наявності яких і залежить розвиток галузі, і на питому вагу яких припадає лише 5% інвестованих коштів. До негативних моментів можна віднести асиметричний розподіл інвестиційних ресурсів, а також їх переорієнтацією з довгострокових інвестиційних проектів на задоволення короткострокових потреб у предметах праці (добривах, паливно-мастильних матеріалах тощо) в межах одного виробничого циклу [8, с. 296].

Головним джерелом фінансування інвестицій в основний капітал аграрного сектора виступають власні кошти підприємств, що на 60% формуються з нерозподіленого прибутку [9, с. 76]. В той же час світовий досвід доводить про пріоритетність державної участі у зазначеній сфері. Так, у Китаї частка інвестицій і довгострокових кредитів державних банків, що направляються в сільське господарство, сягає 3,2% сумарних бюджетних капіталовкладень в економіку країни [10]. У країнах ЄС на розвиток сільського господарства виділяється близько 37% бюджету. Більша частина зазначених коштів спрямовується на інтенсифікацію виробництва, розвиток органічного землеробства та застосування енергозберігаючих технологій й орієнтована на довгострокову підтримку галузі [11, с. 317]. Водночас в Україні питома вага державного і місцевого бюджетів у формуванні інвестиційних ресурсів не досягає навіть 9%. А це означає актуалізацію питання про необхідність оптимізації відносин "державо-реальний сектор" як на теоретичному, так і на практичному рівні.

Попри важливість власних джерел у здійсненні інвестицій в основний капітал галузі, зазначимо, що можливості цього джерела обмежені. Прибутки, що їх отримують суб'єкти аграрного бізнесу, є недостатніми не те що для модернізації виробництва, але й для нормальної життєдіяльності, а амортизаційні відрахування не перевищують 8% від суми зносу основних засобів [12]. Відсутність в державі дієвого контролю за цільовим використанням коштів амортизаційних фондів приводить до їх "проїдання" та провокує подальший занепад матеріально-технічної бази аграрної сфери.

Потужний інвестиційний ресурс в аграрну сферу економіки багатьох розвинених країн формують банківські кредити, на питому вагу яких припадає 70% обігових коштів підприємств. Але в Україні сільське господарство не вельми приваблює банкірів — питома вага галузі у структурі наданих кредитів становить лише 6,1% [13], а частка кредитних коштів в загальному обсязі інвестиційних потоків в неї коливається у межах 18—20% [14]. Понад 72% позик надається аграріям на термін від 1 до 3 років, що не дозволяє ефективно спрямувати їх на інвестиційні цілі. Експерти Міжнародної фінансової корпорації підраховали, що 77% товаровиробників частину залучених коштів спрямовує на купівлю паливно-мастильних матеріалів, 48% — на придбання засобів захисту рослин, 36% — на придбання посівного матеріалу, і лише 13% — на технологічне оновлення і 6% — на розширення виробництва. Із загального обсягу кредитних ресурсів аграріям на інвестиційні цілі витрачається лише 2—5% [15]. Крім того, банківський кредит є надто дорогим для аграріїв — процентні ставки, під які залучаються кредити в середньому по Україні сягають 22% річних [16], тоді як, приміром у Європі, цей показник коливався у межах 4—5% [17, с. 103]. Та, незважаючи на непривабливі умови отримання позик, зазначимо, що більшість банків неохоче кредитують суб'єктів аграрного ринку і висувають до них підвищені вимоги, виконати які ті неспроможні.

За відсутності в країні внутрішніх резервів для фінансування інвестиційної діяльності все більша увага відводиться питанню розміщення та освоєння іноземних інвестицій. Сільське господарство України наділене могутнім внутрішнім потенціалом і має високу інвестиційну привабливість для іноземних інвесторів. Проте специфіка галузі (високий рівень ризику та значний термін окупності капіталу) наряду з макроекономічними та галузевими проблемами (відсутність прозорого ринку землі, нерозвиненість логістичної та виробничої інфраструктури, низький рівень професійної кваліфікації підприємців, брак привабливих інвестиційних проектів) стримує приплив капіталу із-за кордону. Станом на 31 грудня 2012 р. у розвиток підприємств сільського господарства, мисливства та лісового господарства було вкладено 800,7 млн дол. США прямих іноземних інвестицій [18], що становить лише 1,47% загального обсягу прямих іноземних інвестицій в українську економіку. Ця сума поки що не є достатнього для інноваційного оновлення галузі, однак думки більшості експертів сходяться на тому, що можливості залучення іноземних інвестицій сільським господарством України на сьогодні зростають.

Для того, що забезпечити позитивні сподівання щодо іноземних інвестицій, українському Уряду необхідно звернути увагу на низку проблемних аспектів, що

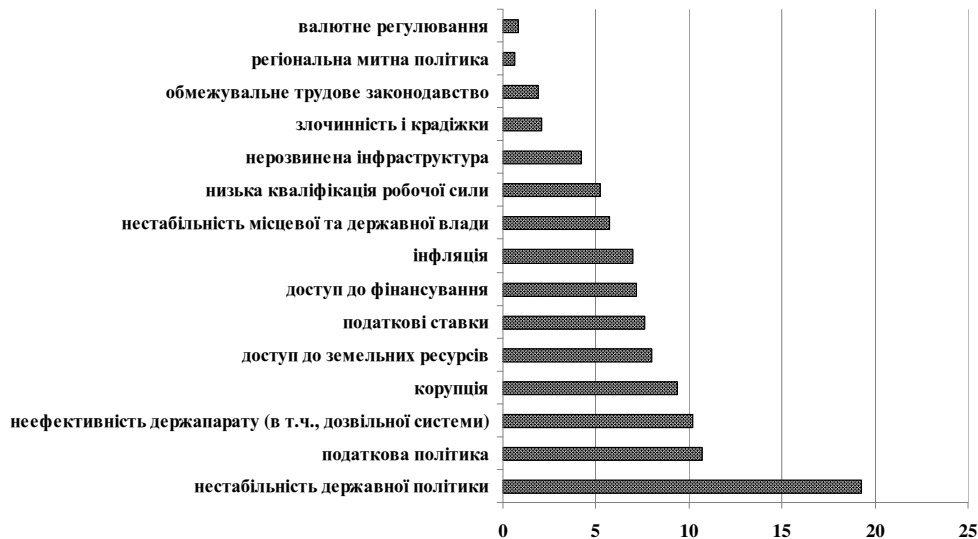

Рис. 1. Найпроблемніші фактори для ведення аграрного бізнесу, частка респондентів, які зазначили фактор як найбільш проблематичний, %

Джерело: [19, с. 64].

є визначальними у формуванні інвестиційного клімату. У 2013 р. Фондом "Ефективне управління" за підтримки Всесвітнього економічного форуму було проведено опитування підприємців і виявлено, що найсерйознішими проблемами, що стримують розвиток агробізнесу в Україні є нестабільна політична ситуація, обтяжлива дозвільна система, корупція тощо (рис. 1).

Вважаємо, що на усуненні усіх цих проблем мають бути спрямовані зусилля держави. Тим більше, що тепер, як ніколи раніше, новосформований уряд відчуває у цьому велику зацікавленість. Позитивний вплив на їх розв'язання має справити стійкий запит до змін, що виявляється і з боку суспільства.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Рівень економічного розвитку України, відродження її економічної могутності у глобальному суспільстві значною мірою визначається прогресивним розвитком аграрного сектора, наділеного могутнім ресурсним потенціалом. Однак сучасний стан аграрної сфери української економіки не дозволяє не лише забезпечити державі вагомими конкурентними перевагами на світових ринках, але й розв'язати основні проблеми функціонування внутрішнього продовольчого ринку. За відсутності прогресивної техніко-технологічної бази та достатнього обсягу інвестиційних надходжень на її оновлення говорити про стійке зростання галузі немає сенсу. Вагомими причинами порівняно невеликих обсягів інвестицій, у тому числі й іноземних, в підприємства аграрної сфери є їх неоптимальна структура, відсутність сприятливого середовища та обґрунтованої концепції економічного розвитку галузі. Розв'язання зазначених проблем повинна взяти на себе держава. Державна політика в аграрній сфері повинна опиратися на нові підходи у прийнятті рішень щодо оптимальних умов для суттєвого збільшення соціального, інвестиційного і виробничого потенціалу. Досягти забезпечення цієї мети держава може як економічними методами (передбачають застосування системи стимулів), так і адміністративними (ґрунтуються на авторитеті влади, дисципліні, відповідаль-

ності), які б реалізувалися нею у складі загальної економічної реформи. Викладений у статті матеріал може стати основою для подальшої розробки Концепції економічного розвитку аграрного сектора на перспективу.

Література:

1. Збарський В.К. Глобальна продовольча криза: виклики для України / В.К. Збарський, О.М. Варченко // Економіка та управління АПК. — 2011. — Вип. 5 (85). — С. 5—10.
2. ООН: кількість голодуючих у світі перевищує один мільярд із-за економічної кризи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.uk.amazinghope.net/famine-in-the-world/>
3. Аграрний сектор України: інвестиційна привабливість, незважаючи на недосконале регулювання [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://svitagro.com/agrarniy-sektor-ukrayini-investiciyna-privablivost-nezvazhayuchi-na-nedoskonale-regulyuvannya>
4. Третяк Н. Економічний механізм інвестування в основний капітал сільськогосподарських підприємств / Н. Третяк, О. Богатиренко // Фінансовий простір. — 2012. — № 2 (6). — С. 98—104.
5. Інвестиції в основний капітал за видами економічної діяльності [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2011/ibd/iokved/iokved_u/arh_iok2011_u.html
6. Іванишин В.В. Розвиток та функціонування ринку технічних засобів для сільського господарства України / В.В. Іванишин // Економіка АПК. — 2011. — № 3. — С. 78—82.
7. Капітальні інвестиції в Україні за 2011 рік: Статистичний бюлетень. — К., 2012. — 43 с.
8. Левченко Н.В. Методи оцінювання інвестиційної привабливості сільського господарства регіонів України в контексті стратегічного планування / Н.В. Левченко, В.В. Огліг // Актуальні проблеми економіки. — 2013. — № 8 (134). — С. 285—293.
9. Інвестиційний клімат в Україні: яким його бачить бізнес: Звіт IFC. — Жовтень. — 2011. — 124 с.

10. Шевчук В.О. Контроль господарських систем в суспільстві з перехідною економікою: проблеми, теорії, організації, методології / В.О. Шевчук. — К.: Київський державний торгово-економічний ун-т, 1998. — 371 с.

11. Данкевич В.Є. Джерела фінансування розвитку високотоварного виробництва в сільському господарстві // Вісник ЖНАЕУ (економічні науки). — 2011. — № 1 (28). — С. 312—321.

12. Сіра Е. Інвестиції в основний капітал: джерела фінансування та ефективність [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2412>

13. Іванець І.В. Сучасний стан та оцінка кредитування сільського господарства України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1667>

14. Пугачов М.І. Фінансові чинники розвитку аграрного сектору України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://amdi.org.ua/docs/RT20130419/1Pugachov.pdf>

15. Болещук Б. Сільське господарство — це стратегічна галузь, від якої залежить безпека держави [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zz.te.ua/volodymyr-boljeschuk-silske-hospodarstvo-tse-stratehichna-haluz-vid-yakoji-zalezhyt-bezpeka-derzhavy/>

16. Магальяс І. Процентні ставки за кредитами для аграріїв знижуються [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://sites.google.com/site/agrarnijsou-zukraieni/poradi-urista/procentnistavkizakreditamidlaagrariievznizuutsa>.

17. Свистун Л.А. Передумови та перспективи застосування земельної іпотеки для інвестування аграрної сфери регіонів / Л.А. Свистун // Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ. — №4 (20). — 2009. — С. 102—106.

18. Аналіз руху прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в Україні за 2012 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://infolight.org.ua/content/analiz-ruhu-pryamih-inozemnih-investiciyakacionernogo-kapitalu-v-ukrayini-za-2012-rik>

19. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2013. Назустріч економічному зростанню та процвітанню. — К.: Фонд "Ефективне управління", 2013. — 232 с.

References

1. Zbars'kyj, V.K. (2011), "Global food crisis: challenges for Ukraine", *Ekonomika ta upravlinnia APK*, vol. 5 (85), pp. 5—10.

2. Uk.AmazingHope.net (2010), "UN: Number of hungry people in the world than one billion of the economic crisis", available at: <http://www.uk.amazinghope.net/famine-in-the-world/> (Access 25 April, 2014).

3. SviAhrotekhnolohij (2013), "The agricultural sector of Ukraine: investment attractiveness, despite the imperfect adjustment", available at: <http://svitagro.com/agrarniy-sektor-ukrayini-investiciyna-privablivist-nezvzhayuchi-na-nedoskonale-regulyuvannya> (Access 25 April, 2014).

4. Tretiak, N. (2013), "Economic mechanism of investment in fixed assets of agricultural enterprises", *Finansovyj prostir*, vol. 2 (65), pp. 98—104.

5. Official website of the State Statistics Service of Ukraine (2011), "Investments in fixed assets by sector", available at: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2011/ibd/iokved/iokved_u/iokved_0411_u.htm

(Access 25 April, 2014).

6. Ivanyshyn, V.V. (2011), "The development and functioning of technical equipment for agriculture in Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 6, pp. 78—82.

7. State Statistics Service of Ukraine (2011) "Kapital'ni investytsii v Ukraini za 2011 rik: Statystychnyj biuleten'" [Capital investments in Ukraine in 2011: Statistical Bulletin], *Derzhkomstat*, Kyiv, Ukraine.

8. Levchenko, N.V. (2013), "Methods for evaluation of investment attractiveness of Ukraine agricultural regions in the context of strategic planning", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 8 (134), pp. 185—193.

9. IFC Report (2011), "Investytsijnyj klimat v Ukraini: iakym joho bachyt' biznes" [Investment Climate in Ukraine as Seen by Private Businesses], Kyiv, Ukraine.

10. Shevchuk, V.O. (1998), *Kontrol' hospodars'kykh system v suspil'stvi z perekhidnoiu ekonomikoiu: problemy, teorii, orhanizatsii, metodolohii* [Control of economic systems in a society in transition: issues, theory, organization, methodology], *Kyivs'kyj derzhavnyj torhovo-ekonomichnyj un-t*, Kyiv, Ukraine.

11. Dankevych, V.Ye. (2011), "Sources of Financing for Development vysokotovarnoho production in agriculture", *Visnyk ZhNAEU (ekonomichni nauky)*, vol. 1 (28), pp. 312—321.

12. Sira, E. (2014), "Investments in fixed assets: sources of funding and performance", *Efektivna ekonomika*, [Online], available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2412> (Access 25 April, 2014).

13. Ivanets', I.V. (2012), "Current status and evaluation of agricultural crediting Ukraine", *Efektivna ekonomika*, [Online], available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1667>

14. Puhachov, M.I. (2013), "Financial factors of agrarian sector of Ukraine", available at: <http://amdi.org.ua/docs/RT20130419/1Pugachov.pdf>

15. Bolieschuk, B. (2013), "Agriculture — a strategic sector, which determines the security of the state", *zz.te.ua*, [Online], available at: <http://zz.te.ua/volodymyr-boljeschuk-silske-hospodarstvo-tse-stratehichna-haluz-vid-yakoji-zalezhyt-bezpeka-derzhavy/>

16. Mahalias, I. (2013), "Interest rates on loans to farmers are reduced", *Ahrarnyj Soiuz Ukrainy*, [Online], available at: <https://sites.google.com/site/agrarnijsou-zukraieni/poradi-urista/procentnistavkizakreditamidlaagrariievznizuutsa/>

17. Svystun, L.A. (2009), "Background and perspectives of the land mortgage investment agricultural area of the region", *Visnyk Kryvoriz'koho ekonomichnoho instytutu KNEU*, vol. 4 (20), pp. 102—106.

18. Info-light (2014), "Analysis Competitiveness Index 2013—2014 in Ukraine's", available at: <http://infolight.org.ua/content/analiz-indeksu-konkurentos-promozhnosti-ukrayini-v-2013-2014-rr> (Access 24 April, 2014).

19. Fund "Effective Management" (2013), *Zvit pro konkurentospromozhnist' rehioniv Ukrainy 2013. Nazustrich ekonomichnomu zrostanniu ta protsvitanniu* [Report on the competitiveness of regions of Ukraine 2013. Towards Economic Growth and Prosperity], *Fond "Efektivne upravlinnia"*, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 13.05.2014 р.